

lijnen begint te zien, die ervoor zorgen dat je de stroom toch wat naar je hand kunt zetten. Het andere, dat deze bundel is, wordt dan een stuk van jezelf. Zodat ook de lezer een beetje Goya én een beetje hond wordt. Hertmans preekt niet om je zover te krijgen, hij legt niet veel uit, zijn beelden doen dat voor hem. En voor de lezer die enig talent voor het verzuipen heeft.

Bart Vervaeck

STEFAN HERTMANS, *Goya als hond*, Meulenhoff, Amsterdam, 1999, 63 p.

De bliksem als bondgenoot.

Het getemperd surrealisme van Charlotte Mutsaers.

‘Hazepeper’, ‘hanegeschrei’, ‘kersebloed’, ‘paardejam’ en nu ook nog ‘zeepijn’. Het lijken wel lyrische scrabble-woorden met een lichtjes krankzinnige inslag. Het zijn allemaal titels van essaybundels die werden bijeengeschaatst door één van de meest markante auteurs van het moment, ook al opereert ze met haar essays in de marge van het grote literaire bedrijf. Charlotte Mutsaers is een verbale trapezekunstenares die niet alleen virtueuze nummertjes opvoert in *Het circus van de geest*, zoals haar debuut heette, maar die ook écht iets te zeggen heeft. Die combinatie van poëtische schoonschrijverij en prozaïsche ernst is zeldzaam in de Nederlandse literatuur.

Mutsaers heeft een flair voor eigenaardige invallen die ze echter, als puntje bij paaltje komt, in de pas laat lopen van haar Hollandse nuchterheid. Ze vertegenwoordigt in haar ééntje de surrealistische school in de Nederlandse letteren op een manier die voor iedereen aanvaardbaar is. Eindelijk nog eens de verbeelding aan de macht maar dan wel met mate, want Mutsaers is te laconiek om zich al te ver op sleeptouw te laten nemen door haar eigen bravoure.

Zeepijn heet de meest recente collectie van haar eigenzinnig beelddenken. Het beeld van de den of pijnboom, zoals die soms aan zuidelijke zeeoever groeit, is deze keer de vonk die Mutsaers in een draaikolk van denkexperimenten meesleurt die allemaal gegroepeerd zijn rond dennenbomen en zeegolven. Het is niet alleen een uitnodigend prentje van een maritieme boom, maar ook een concreet hebbedingetje dat de verbeelding van Mutsaers doet ontploffen. Tijdens het flaneren in haar geliefde Oostende stoot ze op een zout-, peper-

Charlotte Mutsaers(°1942).

en mosterdstel in de vorm van een vis dat versierd is met een dennentakje. Dit rendezvous tussen zee en pijnboom is het signaal voor zesendertig miniatuurtjes die allemaal cirkelen rond de obsessie van Mutsaers' geliefde schrijvers voor de wereld van dennenbos en zeelandschap. Door op zoek te gaan naar de betekenis van den en zee in het oeuvre van verwante zielen, houdt Mutsaers tegelijk een pleidooi voor een sensitieve literatuur die via het concrete detail uitzicht biedt op weidse horizonten. Vooral de *quantité négligeable* van dingen of schrijvers die normaliter over het hoofd wordt gezien, wijst voor Mutsaers de weg naar goddelijke honing.

In een kokette correspondentie met Eric de Kuiper, die oorspronkelijk in *Ons Erfdeel* verscheen (1998, jaargang XLI, 2, pp. 163-176), heeft Mutsaers het over haar strategie van *de nauweblik*: 'Hoe beperkter zijn blikveld, hoe beter. Hoe meer obstakels erin staan, hoe beter. (...) Hij zal altijd willen achterhalen welk geheim die voorwerpen verbindt, wat hun samenhang is.' (p.99). In plaats van direct de zee te willen overschouwen en zich te verliezen in esthetiserende bespiegelingen à la De Kuiper, vindt Mutsaers het veel natuurlijker om eerst de confrontatie aan te gaan met wat vlakbij is en vaak in de weg staat van de zogenaamde panoramische blik. Ze sart De Kuiper door hem ervan te verdenken de palmboompjes die hij in exotische locaties zo

begroet, hier in Oostende te verafschuwen. En ze roept hem speels op om tot inkeer te komen en zijn necrofiele voorkeur voor het gladde zeeoppervlak in te ruilen voor de sensuele contouren van dennentwijggjes tegen een maritieme achtergrond. Moraal van haar verhaal: in het detail toont zich het universum. Probeer daarom de blik scherp te stellen op het dichtbije: ‘Concreet in plaats van abstract! Kronkelig in plaats van rechtlijnig! Diepte in plaats van verte. Inzicht in plaats van metafysica!’ (p.100).

In een interview aan het einde van het boek reveleert ze de voorbeeldfunctie van de zeepijn voor haar concretistische manier van zien, denken en schrijven: ‘De zeepijn heb ik zeer hoog, omdat hij de enige den is die verticaliteit met horizontaliteit weet te combineren. Doelgerichte grilligheid!’ Het is precies die combinatie van heel zintuiglijk, ‘horizontaal’ beschrijven met intellectuele of ‘verticale’ vergezichten die Mutsaers zo uitzonderlijk maakt. Wie haar favoriete kunstenaars in dit boek aan zich voorbij ziet gaan, merkt waar Mutsaers de mosterd haalt. Francis Ponge, André Breton die verwijst naar de obscure Jules Lequier, Henri Michaux en buitenbeentjes als Robert Walser, Guido Ceronetti, Kamagurka, Léon Spilliaert en vooral James Ensor zijn ieder op hun manier toonbeelden van een min of meer doelgerichte grilligheid met de nadruk op grilligheid. De anarchistische fantasie van deze surrealistische geesten werkt op Mutsaers als een magneet: ‘De bliksem als bondgenoot beschouwen vermits hij zich niet sturen laat. En vooral de bereidheid om voor de gelukzalige poëzie die deze levenshouding met zich meebrengt veel, zeer veel te betalen. Namelijk met angst, met eenzaamheid of zelfs met schizofrenie.’ (p.70).

Mutsaers is echter als de dood voor het afglijden in een negatieve spiraal van zelfdestructie waaraan velen van haar idolen ten onder gingen. Allicht omdat ze zelf ergens ook de sirenen in haar wereld hoort zingen, vooral dan die van de eenzaamheid. Zou ze zich daarom zo graag omringen met de warmte van dieren? Ze kan alleszins het bliksemen niet laten, ook al heeft ze soms angstvallig de neiging om haar grilligheid té doelgericht in te perken. Ze stuwt haar verbeelding erg vaak de weg op van den en zee om ze toch ergens te kunnen bedwingen, zo lijkt het wel. Dat intomen gaat ten koste van haar genialiteit. Maar zo ver wil Mutsaers het zelf ook niet zoeken. Daarvoor zijn haar de gewone dingen *te inghe* of te innig nabij, zoals Hadewijch dichtte. De profane mystiek van Mutsaers kent in de Nederlandse letteren voorlopig haars gelijke niet. De jubelkritieken in krant en weekblad die eenparig haar charmante tegendraadsheid prezen, waren zeer terecht. Al blijf ik me afvragen hoe haar proza er zou uitzien, mocht ze (nog) meer risico's nemen.

Frank Hellemans

CHARLOTTE MUTSAERS, *Zeepijn*, Meulenhoff, Amsterdam, 1999, 254 p.

Van levens die voorbijgaan ***Vorbijganger van Leonard Nolens***

Hart tegen hart heet de verzameling van de poëzie die Leonard Nolens schreef tussen 1975 en 1990. De harten uit de titel staan voor de twee overheersende thema's in Nolens' poëzie: de liefde en het leven. Dat beide gepaard gaan met tegenstrijdige